

LANDSKAPSSTYRELSENS FRAMSTÄLLNING
till Landstinget med förslag till
landskapslag om tillämpning av lagen
angående specialomsorger om utveck-
lingsstörda.

I riket har den 23 juni 1977 stiftats en lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda (FFS 519/77), som ersätter lagen den 7 mars 1958 om psykiskt efterblivna (FFS 107/58), samt en lag om införande av denna lag (FFS 520/77). Den nya lagen, som trädde i kraft den 1 januari 1978, har ansetts vara av behovet påkallad eftersom vården av psykiskt utvecklingsstörda under senare tid undergått en anmärkningsvärd utveckling. Vid sidan av anstaltsvården har det centrala syftet med vården av psykiskt utvecklingsstörda blivit att sörja för deras rehabilitering och främja deras anpassning i samhället. För uppnåendet av detta mål var bestämmelserna i lagen om psykiskt efterblivna otillräckliga, enär de huvudsakligen hade utarbetats med tanke på upprätthållandet av anstalter, medan stadgandena om bl.a. öppen vård var bristfälliga. Detta var grundmotivet till att man i riket företog en grundlig revidering av lagstiftningen på området.

Vården av psykiskt utvecklingsstörda har uppvisat betydande regionala och lokala olikheter vad utbudet av tjänster beträffar. Visserligen har kommunerna varit skyldiga att ordna vården, men en enskild kommuns befolkningsunderlag och ekonomiska resurser var oftast för små för att vården skulle kunna ordnas ändamålsenligt.

Inom vården av psykiskt utvecklingsstörda blev undervisnings- och utbildnings- samt i viss mån även hälsovårdsfunktionerna otillräckligt beaktade. Sålunda hade de psykiskt utvecklingsstörda i allmänhet befriats från läroplikt, vilket i praktiken betydde att de förlorade sin rätt att gå i skola. Samtidigt därmed hade de uteslutits från den för skolelever ordnade hälso- och tandvården. Samarbetet med undervisnings- och utbildnings- samt hälsovårdsmyndigheterna hade även i övrigt varit otillräckligt.

Lagen om psykiskt efterblivna hade ursprungligen varit avsedd att gälla endast höggradigt efterblivna, medan i lindrig grad efterblivna hade stannat utanför lagen. Med hänsyn härtill kan man förstå att anstaltsvården hade intagit en central plats i stadgandena, men vid tillämpningen av lagen kunde det konstateras, att det var rehabiliteringen och den öppna vården som borde intaga den

centrala platsen.

Statsrådet tillsatte redan år 1966 en kommitté för utredandet av bristerna i vården av psykiskt utvecklingsstörda och utarbetandet av förslag till bristernas avhjälpande. Den i riket antagna nya lagen baserar sig i huvudsak på denna kommittés betänkande, som färdigställdes år 1970. Kommittébetänkandets och lagens huvudprinciper är följande:

1. Lagen om psykiskt efterblivna har ersatts med en lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda, vilka oberoende av vederbörandes ålder och störningens art gäller för alla som är i behov av sådana tjänster.

2. De i lagen avsedda tjänsterna är subsidiära, d.v.s. de kommer ifråga endast om vederbörande icke med stöd av annan lag erhåller motsvarande tjänster.

3. Lagen är en administrativ ramlag som syftar till att skapa en effektiv förvaltningsorganisation för ändamålsenligt ordnande av omsorgerna om de utvecklingsstörda och innehåller därför knappast alls några funktionella stadganden. Därigenom vill man göra det möjligt att smidigt anknyta till utvecklingen. Av de funktionella målen har de som gäller rehabiliteringen särskilt framhävts. Sålunda anges syftet med specialomsorgerna vara att hjälpa personen ifråga att reda sig i det dagliga livet, förtjäna sitt uppehälle och anpassa sig i samhället, liksom även att tillförsäkra honom den vård och den övriga omsorg han behöver. En mera detaljerad definition av de åtgärder som kan vidtas med stöd av lagen skall ske genom förordning samt med hjälp av en årligen godkänd riksomfattande omsorgsplan.

4. Utbudet av tillräckliga och enhetliga specialomsorgstjänster tryggas enligt lagen i alla delar av landet. De som i sista hand ansvarar för ordnandet av specialomsorgerna är fortfarande kommunens myndigheter, men specialomsorgernas verkställighet är ordnad distriktsvis. Enär man ansett att specialvården och hälsovården för de utvecklingsstörda har så många beröringspunkter har man lagt ansvaret för ordnandet av den regionala servicen på bägge sektorerna inom samma regionala organisation, ett vidsträckt kommunalförbund, som skall bära ansvaret för ordnandet av specialomsorgsservicen för utvecklingsstörda inom distriktet. Distriktens områden följer länsindelningen. Då största delen av de erforderliga kommunalförbunden redan existerar, innebär lagen icke att nya administrativa enheter skulle inrättas och försvårar icke heller förnyandet av förvaltningens på mellannivå allmänna organisation.

Ehuru grundprincipen i lagen är att vederbörande kommunalförbund bär huvudansvaret för ordnandet av specialomsorger om utvecklingsstörda, lämnar lagen rum även för enskild kommun, staten eller enskild person eller t.ex. stiftelse att upprätthålla verksamhet för specialomsorger, varför det icke möter hinder att alla dessa fortsätter med redan pågående verksamhet. Enligt lagen kan kommunalförbund, på vars distrikts område det finns en av privaträttslig sammanslutning upprätthållen centralanstalt, ingå avtal med anstaltens upprätthållare om användningen av anstalten för den service som kommunalförbundet behöver. Anstalten är dock icke skyldig att ingå sådant avtal, utan har endast rätt därtill. Om avtal icke kommer till stånd, ehuru anstaltens upprätthållare i princip önskar avtal, skall statsrådet bestämma om avtalets detaljer.

5. Genom lagen stärkes specialomsorgernas planmässighet. Varje kommunalförbund skall utarbeta en verksamhetsplan för ordnandet av specialomsorgerna på sitt område. Dessa planer utgör en grund för bestämmandet av kommunalförbundens statsandelar och planen skall anpassas efter den av statsrådet fastställda riksomfattande omsorgsplanen. Å andra sidan ligger kommunalförbundens egna planer till grund för den av statsrådet årligen godkända riksomfattande planen.

6. En annan av lagens centrala principer är att trygga rätten till undervisningsservice också för de barn, vilka på grund av sjukdom, lyte eller skada hämmats eller blivit störda i sin utveckling. Ansvar för detta ankommer i första hand på skolmyndigheterna på samma sätt som ordnandet av annan undervisningsservice. Endast i det fall att störningens svårighetsgrad skulle omöjliggöra undervisning inom ramen för det ordinära skolsystemet, skall den utvecklingsstörde lämnas utanför detsamma. Men icke heller i dessa fall lämnas vederbörande utan de undervisningstjänster och förmåner som samhället erbjuder. Han är då i första hand i behov av rehabilitering, handledning och funktionell träning, och denna specialservice ordnas enligt lagen av kommunalförbunden. Ett barn som erhåller sådan specialservice blir enligt lagen på samma sätt som övriga barn delaktigt av bl.a. skolhälsovården och skolbespisningen.

7. Specialomsorgernas frivillighet och individualitet betonas. För varje person som bereds omsorger skall uppgöras ett individuellt omsorgsprogram, vid vars uppgörande i mån av möjlighet såväl personen själv som hans föräldrar eller övriga vårdnadshavare bör höras.

8. Lagens stadganden angående statsandelar syftar till att kommunerna oberoende av sin ekonomiska bärkraft skall kunna erbjuda sina invånare de tjänster en viss standard förutsätter. Statsandelarna avtrappas sålunda enligt den allmänna bärkraftsklassificeringen av kommunerna. Om enskild kommun utövar specialomsorgsverksamhet skall till den erläggas statsandel enligt ovan nämnd statsandelsskala. Till sådana enheter som upprätthålles av enskilda, erlægges ersättning direkt av staten närmast då de utövar riksomfattande försöks- eller forskningsverksamhet. I övriga fall skall i enlighet med det avtal som ingåtts med kommunalförbundet, detta svara för ersättningen och i sin tur på normalt sätt erhålla statsandel för de sålunda föranledda kostnaderna.

9. OrdnanDET av specialomsorgstjänster för utvecklingsstörda förutsätter personal med mångsidig utbildning. Lagen stadgar att den högskola som omhänderhar utbildningen av personal för specialomsorgerna och övriga utbildningsmyndigheter är berättigade att använda specialomsorgsdistriktens kommunalförbunds verksamhetsenheter för sagda ändamål och för forskningsändamål. Angående anordnandet av utbildnings- och forskningsverksamheten och ersättningen därför skall närmare överenskommelse träffas i avtal mellan specialomsorgsdistrikts kommunalförbund och vederbörande högskola eller annan utbildningsmyndighet.

I landskapet gäller för närvarande på ovan omförmälda område landskapslagen om psykiskt utvecklingsstörda (37/67). Denna landskapslag är i många avseenden längre utvecklad och modernare än den i riket tidigare gällande lagen om psykiskt efterblivna, men den tar icke på samma sätt som den nya rikslagen fasta på möjligheterna till nya former av vård för utvecklingsstörda och ifråga om förvaltningens organisation och helhetsplaneringen innehåller den icke några bestämmelser som skulle motsvara bestämmelserna därom i rikets lag.

Av utlåtanden som avgivits av Ålands Mentalvårdsförbund, Föreningen de utvecklingsstördas väl på Åland r.f. och Rädda Barnen Ålands distrikt r.f. framgår att den nya rikslagens principer och bestämmelser allmänt torde omfattas och borde därför införas även i landskapet. Den nya rikslagen synes alltså vara ändamålsenlig och torde väl lämpa sig för åländska förhållanden.

Den är till sin natur en administrativ ramlag, som erbjuder stor frihet för de lokala myndigheterna att självständigt planera och ordna specialomsorgerna de utvecklingsstörda till fromma. Därför föreslås att bestämmelserna i rikets lag skall bringas i tillämpning i landskapet. Detta sker lämpligen genom antagande av en landskapslag om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, som även innehåller bestämmelser om övergång till det nya systemet. Enär det i landskapet finns ett kommunalförbund som handhar mentalvården och detta förbund på förfrågan förklarat sig villigt att åtaga sig även de uppgifter som är förknippade med förvaltningen av det kommunalförbund som skall handha specialomsorgerna om utvecklingsstörda och då detta förbund förfogar över specialresurser på området, anser landskapsstyrelsen det ändamålsenligt, att mentalvårdsförbundet anförtros de av lagen förutsatta nya uppgifterna, varigenom bildandet av ett helt nytt kommunalförbund kan undvikas.

Med hänvisning till det anförda förelägges Landstinget till antagande

L a n d s k a p s l a g

om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

I enlighet med landstingets beslut stadgas:

1 kap.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Lagen den 23 juni 1977 angående specialomsorger om utvecklingsstörda (FFS 519/77) jämte med stöd av densamma utfärdade bestämmelser skall med i denna lag angivna avvikelser äga tillämpning i landskapet Åland.

Den i 1 mom. nämnda lagen och de med stöd av densamma utfärdade bestämmelserna tillämpas i landskapet sådana de lyder då denna lag träder i kraft. Sker därefter ändring i sagda författningar, skall de ändrade stadgandena gälla i landskapet från tidpunkten för deras ikraftträdande i riket.

2 §.

De förvaltningsuppgifter, som enligt rikets förenämnda lag ankommer på statens myndigheter, skall i landskapet handhas av landskapsstyrelsen till den del uppgifterna enligt självstyrelselagen för Åland ankommer på landskapet.

3 §.

Åland utgör ett särskilt i 6 § 1 mom. lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda avsett specialomsorgsdistrikt, vilket förvaltas av det kommunalförbund som handhar mentalvården i landskapet (kommunalförbundet för specialomsorgsdistriktet).

4 §.

Landskapsstyrelsen eller kommunalförbundet för det åländska specialomsorgsdistriktet kan med det kommunalförbund som avses i 6 § 4 mom. rikets förenämnda lag avtala om anlitande av dess anstalter eller tjänster för befrämjandet av vården och omsorgen om utvecklingsstörda.

5 §.

På landskapsstyrelsens försorg skall uppgöras en verksamhetsplan för specialomsorgsdistriktet, på vilken tillämpas vad i rikets förenämnda lag stadgas om rikets motsvarande plan.

6 §.

Förvaltning som avses i 2 kap. rikets lag om specialomsorger om utvecklingsstörda handhas i landskapet till den del fråga är om förbundsfullmäktige och -styrelse på det sätt i landskapslagen om samarbete mellan kommuner (9/60) är stadgat.

7 §.

När i rikets lag om specialomsorger om utvecklingsstörda hänvisas till kommunallagen (FFS 953/76), lagen om grunderna för skolsystemet (FFS 478/68), folkskollagen (FFS 247/57), barnskyddslagen (FFS 52/36) och lagen om statsandelar och -understöd åt kommuner och kommunalförbund (FFS 35/73) skall härvid i landskapet i tillämpliga delar gälla vad i motsvarande landskapslagar är stadgat.

2 kap.

Övergångsbestämmelser.

8 §.

Specialomsorgsdistriktets reglemente och verksamhetsplan för specialomsorgerna för åren 1979-1983 skall underställas landskapsstyrelsen för fastställelse före den 1 april 1979. Intill dess planen fastställts skall kommunalförbundet för specialomsorgsdistriktet och annan kommunal verksamhetsenhet för specialomsorger ordna sådana omsorger åtminstone i den omfattning som skett innan denna lag trätt i kraft.

Kommunalförbundet skall även eljest skrida till nödiga förberedande åtgärder för inledandet av den i denna lag avsedda verksamheten den 1 januari 1979.

Innan reglemente och verksamhetsplan fastställles kan landskapsstyrelsen på ansökan på förhand avgöra, vilka driftskostnader för personalen vid kommunalförbundets för specialomsorgsdistriktet centralförvaltning som kommer att godkännas såsom berättigande till landskapsandel. Beslutet skall med bindande verkan iakttagas då frågan om erläggande av landskapsandel senare behandlas.

9 §.

Till kommunalförbundet för specialomsorgsdistriktet erlägges landskapsandel för belopp som erlagts på basen av avtal om produktion av tjänster och för verksamhetsenhets anläggningskostnader på sätt som i 52 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda angående statsandel för gemensam verksamhetsenhet för kommunalförbund för flera specialomsorgsdistrikt är stadgat.

10 §.

I landskapslagen om psykiskt utvecklingsstörda avsedd anstalt för psykiskt utvecklingsstörda, vilken önskar fortsätta sin verksamhet såsom i 16 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda avsedd verksamhetsenhet för specialomsorger, skall underställa sitt reglemente landskapsstyrelsen för fastställelse före den 1 januari 1979.

11 §.

Vid bestämmandet av landskapsandel och medlemskommunernas betalningsandelar i kommunalförbundets för specialomsorgsdistriktet utgifter för år 1979 beaktas även kostnader som föranletts av kommunalförbundets för specialomsorgsdistriktet verksamhet före år 1979.

12 §.

Vad i landskapslagen om landskapsstöd till kommuner är stadgat iakttages i tillämpliga delar även i fråga om i 10 § avsedd anstalt, som icke fortsätter sin verksamhet såsom i 16 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda avsedd privat verksamhetsenhet.

13 §.

Angående ordnandet av personalens ställning vid anstalter eller verksamhetsenhet, som övergått till kommunalförbundet för specialomsorgsdistriktet, stadgas särskilt.

14 §.

Stadgandena i 28 och 29 §§ lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda tillämpas på barn som redan fullgör sin i landskapslagen om folkskolväsendet i landskapet Åland (23/58) stadgade läroplikt samt på sådana barn, vilkas läroplikt börjar år 1979 eller därefter. För den som med stöd av landskapslagen om folkskolväsendet före ikraftträdandet av denna lag befriats från läroplikt och som icke uppnått för läropliktens fullgörande erforderlig kunskaps- och färdighetsgrad skall, såframt han själv eller hans förmyndare eller annan vårdnadshavare det önskar, ordnas i 28 och 29 §§ avsedd undervisning oberoende av om vederbörande ännu är i läropliktsåldern.

15 §.

Närmare stadganden om verkställighet och tillämpning av denna lag utfärdas vid behov genom landskapsförordning.

16 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979 och genom densamma upphäves landskapslagen den 25 juli 1967 om psykiskt utvecklingsstörda (37/67) jämte däri senare gjorda ändringar samt med stöd därav utfärdade stadganden och bestämmelser.

I fråga om grunderna för landskapsandelar och -understöd skall denna lag tillämpas från den 1 januari 1978.

Före ikraftträdandet av denna lag kan även andra än i denna lag nämnda, för lagens verkställighet erforderliga åtgärder vidtagas.

Mariehamn den 14 mars 1978

L a n t r å d

Lagberedningssekreterare

Alarik Häggblom

Börje Wikström.